

Uddannelsesvalg, vejledning og karrierelæring i et ungeperspektiv

*Centrale konklusioner fra følgeforskningsprojektet
'Fremtidens Valg og Vejledning'*

Tilde Mette Juul, Mette Pless og Noemi Katznelson



Uddannelsesvalg, vejledning og karrierelæring i et ungeperspektiv

*Centrale konklusioner fra følgeforskningsprojektet
'Fremtidens Valg og Vejledning'*

Forfatter

Tilde Mette Juul, Mette Pless og Noemi Katznelson

Center for Ungdomsforskning
Institut for Læring og Filosofi
Aalborg Universitet i København

Layout

Rasmus Johan Nielsen

ISBN:

978-87-93058-34-7

Center for Ungdomsforskning er en selvstændig forskningsenhed ved Aalborg Universitet, dog med adresse i Sydhavnen i København, som forsker i unges levekår. Centrets drift støttes af en forening – Foreningen Center for Ungdomsforskning. Vi gennemfører forskellige projekter, dog alle med det kendetegn, at de tager afsæt i de unges egne beskrivelser og oplevelser af deres hverdag og liv.

Ophav

© Forfatterne og Center for Ungdomsforskning 2016

Rapporten kan frit kopieres og viderebearbejdes med angivelse af kilde til ikke-kommercielle formål på www.cefu.dk samt www.uu.kk.dk

Forskning- og udviklingsprojektet er blevet gennemført af Center for Ungdomsforskning, Institut for Læring og Filosofi, Aalborg Universitet i samarbejde med Region Hovedstaden, UU-København, UU-Øresund og UU-Tårnby. I udviklingsprojektet deltager ni forskellige skoler fra de tre UU-centre i Region Hovedstaden, som er involveret i udviklingsprojektet. I alt fem kommuner er repræsenteret.

Forord

Arbejdet med dette forskningsprojekt startede tilbage i 2013, hvor Region Hovedstaden i samarbejde med de tre UU-centre: UU-København, UU-Øresund og UU-Tårnby igangsatte udviklingsprojektet 'Fremtidens Valg og Vejledning'. Det har været spændende at arbejde med temaet unges uddannelsesvalg og karrierelæring i folkeskolen, særligt i en periode med mange nye reformer på uddannelsesområdet, som har haft væsentlig betydning for vejledningsfeltet. Det er vores håb, at erfaringerne fra forsknings- og udviklingsprojektet kan inspirere til det fremadrettede arbejde med udvikling af vejledning og karrierelæring i udskoling.

I projektet har vi været glade for at kunne trække på en række forskellige ressourcepersoner, som vi vil takke her. Først og fremmest vil vi gerne takke repræsentanter fra Region Hovedstaden og fra de tre UU-centre for at have etableret og gennemført dette forsknings- og udviklingsprojekt. Særligt skal der rettes en tak til projektleder for udviklingsprojektet Henrik Bov Pedersen, som har været en uundværlig koordinator, og sikret kontinuitet og løbende dialog omkring forsøg og følgeforskning gennem hele perioden. Vi vil også gerne takke projektets styregruppe og udviklingsgruppe for frugtbare diskussioner og input undervejs i forskningsprocessen.

En stor tak skal også lyde til elever, lærere, vejledere og forældre på de involverede skoler og UU-centre for et konstruktivt og givende samarbejde og for at stille op til vores mange spørgsmål, som er en væsentlig kilde til vores omfangsrige empiriske materiale.

Derudover skal der lyde en tak til vores studentermedhjælper Lasse Rønaa, der har været tilknyttet projektet under empiriindsamlingen og det indledende analyse- og skrivearbejde, til Carina Stockfleth for kodning af elevinterviews samt til Mira Wessel og Elsebeth Fjord Pedersen for udskrivning af interviews. Der skal ligeledes lyde en tak til vores kollega Astrid Lundby, som har bidraget med faglig sparring undervejs samt ikke mindst konstruktiv kommentering på slutrapporten.

Indledning

Forsøgs- og udviklingsprojektet Fremtidens Valg og Vejledning

Udviklingsprojektet *Fremtidens Valg og Vejledning* havde til formål at udvikle og afprøve forskellige vejledningsformer og -aktiviteter. Det overordnede formål med udviklingsprojektet var at sikre, at eleverne i grundskolen fik et bedre grundlag for at træffe et uddannelsesvalg. Et valg som både modsvarer de unges egne drømme og ønsker og samtidigt tilgodeser samfundets behov¹.

Ni forskellige skoler fra tre forskellige UU-centre i Region Hovedstaden har deltaget i udviklingsprojektet. I alt fem kommuner er repræsenteret. I skoleåret 2014/15 udviklede og afprøvede alle ni skoler tre forskellige vejledningsspor:

- 1) forsøg med uddannelsessamarbejde,
- 2) forsøg med gruppevejledning
- 3) forsøg med virksomhedssamarbejde

Udviklingsprojektet er blevet fulgt af Center for Ungdomsforskning gennem et følgeforskningsprojekt, som skulle belyse to problemstillinger:

1. Følgeforskningsdelen skal beskrive, dokumentere og sammenholde erfaringer, der gøres i de konkrete vejledningsforsøg. I forlængelse heraf skal følgeforskningen undersøge, hvilken indflydelse vejledningsforsøgene har på de involverede elevers forudsætninger for at træffe valg af ungdomsuddannelse.

2. Følgeforskningsdelen skal give en forskningsmæssig belysning af, hvad der i bred forstand ligger til grund for de unges valg af ungdomsuddannelse. Heri vil også ligge en kortlægning af de unges

1.Region Hovedstaden: forsøgsbeskrivelser

valgprocesser og en vurdering af, hvilken betydning de igangværende vejledningsaktiviteter har på de unges uddannelsesvalg og valgkompetence set i relation til andre faktorer.

Denne publikation udgør et udvidet resumé af hovedkonklusionerne fra både følgeforskningsprojektets midtvejsrapport (Juul & Pless 2015) og slutrapport (Pless, Juul & Katznelson 2016).

I det følgende opridses de centrale konklusioner, der tegner sig på baggrund af undersøgelserne. Med udgangspunkt i disse fremhæves en række opmærksomhedspunkter, der har relevans for alle med interesse for unges uddannelsesvalg og vejledning i overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelser.

Det empiriske grundlag

Rapporterne bygger på både kvantitativt og kvalitativt datamateriale. Det kvantitative materiale består dels af en spørgeskemaundersøgelse, som er gennemført på 15 skoler blandt ottende- og niendeklasse-elever i april/maj 2014. I alt deltog 1367 elever i undersøgelsen. Derudover har de unge, som har deltaget i udviklingsforsøgene, besvaret et evalueringsskema, der knytter sig til vejledningsaktiviteterne.

Den kvantitative del giver os - ud over en række faktuelle oplysninger - en viden om, **hvad** de unge gør sig af overvejelser om uddannelsesvalget, og **hvordan** de oplever processen, herunder vurderer betydningen af vejledning. Det skal her bemærkes, at den kvantitative spørgeskemaundersøgelse både er gennemført blandt forsøgsskoler og skoler, som ikke er med i udviklingsprojektet.

Den kvalitative del, som består af en lang række elevinterviews, observationer af vejledningsaktiviteter samt elevproducerede skriftlige essays, giver yderligere mulighed for at komme nærmere en forståelse af, **hvorfor** de unge vælger, vurderer og mener, som de gør, idet de unges oplevelser, meninger og vurderinger bringes i spil. Derudover

indeholder det kvalitative materiale også interviews med lærere, vejledere og forældre.

Nedenfor ses et overblik over det empiriske materiale, som indgår i slutrapporten:

- Spørgeskemaundersøgelse med ottende- og niendeklasseelever på 15 skoler i Region Hovedstaden (1367 besvarelser)
- Skriftlige elevprodukter om 'min fremtid' skrevet af ottendeklasseelever på skoler, som deltager i vejledningsforsøg (i alt 153 stile)
- 20 fokusgruppeinterviews med elever i ottende klasse (i alt 92 forskellige elever)
- 14 individuelle kvalitative interviews med elever fra ottende klasse
- Interviews med 16 forældre til børn i niende klasse
- Interviews med 21 folkeskolelærere og vejledere, som har deltaget i udviklingsprojektet
- Observationer af vejledningsaktiviteter (12 dage)
- 368 evalueringsskemabesvarelser fra elever, som har deltaget i forsøgsaktiviteter

Yderligere detaljer om det empiriske materiale og de metodiske overvejelser kan læses i slutrapporten (kapitel 11).

De seks forskellige ungdomsuddannelser er angivet med følgende forkortelser: stx: Det almene gymnasiums studentereksamen, hhx: højere handelseksamen, htx: højere teknisk eksamen, hf: højere forberedelseseksamen, eud: erhvervsuddannelse, eux: erhvervsuddannelse med gymnasial eksamen.

Unge uddannelsesvalg

På kanten af folkeskolen - det første selvstændige uddannelsesvalg

Eleverne i udskolingen står overfor at skulle træffe deres første selvstændige uddannelsesvalg - valget af ungdomsuddannelse. Det er et valg, mange unge oplever som meget betydningsfuldt i relation til fremtidige karrieremuligheder og mulige livsbaner. Mange unge ser frem til valget - og overgangen til ungdomsuddannelse - med både spænding og forventning. Men at skulle træffe valg kan også kan virke forvirrende og overvældende, og for en del unge synes dét at skulle vælge uddannelse at udløse usikkerhed og oplevelse af pres (Juul & Pless 2015, Pluss Leadership et al 2013, Pless & Katznelson 2007). Der kan være flere årsager til, at uddannelsesvalg opleves som svære. For det første oplever mange unge, at de skal vælge mellem en lang række valgmuligheder, og det kan være svært at gennemskue, hvad de forskellige muligheder indebærer, og hvilke der - for den enkelte unge - reelt er inden for 'rækkevidde'. For det andet oplever mange unge uddannelsesvalget som et individuelt ansvar, der falder tilbage på dem selv, hvis de vælger 'forkert' og må vælge om (Illeris et al 2009).

Endelig oplever unge at skulle navigere mellem en række hensyn, når de vælger uddannelse. De skal således både vælge noget, de interesserer sig for og er gode til samt noget, der er 'realistisk' for dem at komme ind på, og som de kan gennemføre (jf. fx Juul & Pless 2015, Pless & Katznelson 2005). Derudover tegner der sig samtidig en række overordnede - og modsatrettede - samfundsmæssige tendenser, der rammesætter unges uddannelsesvalg.

At træffe 'sikre' valg rettet mod en uforudsigelig fremtid

På den ene side har en central politisk målsætning gennem de seneste 15 år været at minimere 'spildtid' i uddannelsessystemet, og få de

unge til at bevæge sig hurtigere og mere direkte gennem uddannelsessystemet og ud på arbejdsmarkedet (jf. fx Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling 2016). Målsætningen har dannet afsæt for en række reformer, der på grundskoleområdet blandt andet omfatter krav om uddannelsesplaner og uddannelsesparathedsvurderinger og senere i uddannelsesforløbet indførelse af karakterbonus for at komme hurtigt i gang med en videregående uddannelse og senest den såkaldte studiefremdriftsreform (Uddannelses- og Forskningsministeriet 2013).

Ovennævnte målsætninger og reformer synes at tage afsæt i en forståelse af uddannelsesvalg som noget, der foregår i en lineær proces, hvor det er det muligt at planlægge og målrette sit uddannelses- og karrierevalg, sådan at man undgår at havne i blindgyder eller spille tid på uddannelser, der ikke fører frem til målet (Hutters & Lundby 2014, Pless 2009, Stokes & Wyn 2007). Samtidig forstås uddannelsesvalg som noget, der foregår i en bestemt livsfase – nemlig ungdommen. Når man har afsluttet sin uddannelse, er valgprocessen færdig, og man bevæger sig videre til arbejdsmarkedet, hvor man skal omsætte de kompetencer, man har erhvervet sig i uddannelsessystemet.

Dette fokus på planlagte og *lineære* valg og livsforløb udfordres imidlertid af megen nyere ungdoms- og vejledningsforskning, der blandt andet understreger, at unges valgprocesser er blevet langt mere komplekse og risikofyldte end tidligere (Stokes & Wyn 2007). I dette perspektiv fremhæves det, at en grundlæggende præmis ved det senmoderne samfund er en øget forandringshast, der gør sig gældende både i relation til arbejdsmarkedet og den enkeltes liv. ”*Forandringer er det, der kan forventes*”, som vejledningsforskerne Thomsen & Skovhus (2016:37) beskriver det. Som følge af dette bliver karriereveje og livsløb i stigende grad præget af uforudsigelighed, omskiftelighed og usikkerhed (jf. også Savickas 2012), og det bliver derfor vanskeligere at planlægge sit uddannelses- og karrierevalg. Det stiller krav til de unge, om at kunne være fleksible i relation til uddannelsesvalget og løbende kunne justere og omdefinere fremtidsperspektiver (Hutters & Lundby 2014). Og snarere end lineære og afgrænsede forløb får

unges uddannelses- og karrierevalg karakter af *yoyo-processer*, som bølger frem og tilbage, og som har et uklart og usikkert fremtidsigte (Pless 2009, Walther et al 2006).

Dette dynamiske blik på livsforløb betyder, at uddannelses- og karrierevalg ikke blot skal forstås som en enkeltstående beslutning, men som en løbende og livslang proces, hvor den enkelte hele tiden må vurdere og justere sine valg i relation til de muligheder, men også risici, der viser sig. Det kan være risici som arbejdsløshed, men også mere generelt vilkårene på arbejdsmarkedet, som i stigende grad nødvendiggør et fortløbende arbejde med at udvikle og vedligeholde 'tidssvarende' kompetencer for at opnå og fastholde en attraktiv position i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet (Runfors 2008, Frønes & Brusdal 2000).

Unge uddannelsesvalg er således spændt ud mellem flere samfundsmæssige krav og forventninger. På den ene side forventes de unge tidligt at have en plan for deres uddannelsesforløb og at følge den uden afstikkere og omveje. På den anden skal de unge navigere i et ungdomsliv og på et arbejdsmarked, som er langt mere komplekst, usikkert og foranderligt end tidligere. Man kan derfor tale om, at "unge skal balancere og håndtere et paradoks mellem *"planlægning og usikkerhed, når de vælger uddannelse og karriere."* (Hutters & Lundby 2014:8).

Behov for nye karrierekompetencer

Nyere (vejlednings)forskning peger på, at disse samfundsmæssige forandringstendenser skaber behov for udviklingen af nye kompetencer (21st Century skills²), der indtænker livs- og karrierekompetencer som en del af, hvad der forstås som centrale forudsætninger for unges fremtidige samfunds- og arbejdsmarkedsdeltagelse. Karrierekompetencer forstås her som *"elevernes håndtering af og forståelse*

2.Udviklet af Partnership for 21st Century Skills, www.p21.org/about-us/p21-framework

for deres forløb og overgange i uddannelsessystemet ved hjælp af viden om dem selv, fag, uddannelser, arbejdsmarked og samfundet” (Katznelson & Lundby 2015: 10). Karrierelæring er derimod den proces, der foregår for at kunne tilegne sig disse kompetencer. Med karrierelæring forskydes fokus fra vejledning rettet primært mod en afklaring af det forestående valg til i højere grad at styrke elevernes generelle valgkompetence og afprøvning af egne (faglige) kompetencer og interesser.

Disse perspektiver og forståelser danner afsæt for rapportens analyser af de unges valgprocesser og de vejledningsaktiviteter, der udgør omdrejningspunktet for følgeforskningsprojektet (for en uddybning af disse, se slutrapporten).

I det følgende opridser vi centrale konklusioner og opmærksomhedspunkter fra følgeforskningsprojektet.

Konklusion 1 – Unges oplevelse af uddannelse og valgprocessen

Langt de fleste unge oplever uddannelse som vigtigt og som en forudsætning for at få et job og et godt liv. Mange elever i udskolingen ser frem til deres forestående uddannelsesvalg med forventning, men det er også - særligt for nogle elevgrupper - forbundet med tvivl og bekymring. Et stærkt fokus på uddannelse som kvalificering til arbejdsmarkedet samt en øget præstations – og hastighedsorientering betyder, at unges valgmotiver får en mere strategisk karakter. De bliver mere fokuserede på at holde ’døre’ åbne og træffe ’sikre’ valg. Samtidig flyttes fokus fra selve uddannelsesprocessen til langsigtede mål, hvilket kan få betydning for de unges motivation.

Unge oplever uddannelse er vigtigt

Langt de fleste unge oplever uddannelse som vigtigt. 85 % mener, uddannelse er *meget vigtigt*, 13 % *noget vigtigt* og knap 2 % mener *slet ikke* det er vigtigt. Blandt de elever, som ikke ser uddannelse som meget vigtigt, er der en sammenhæng mellem skoleglæde, forventninger til at gennemføre en uddannelse samt køn. Elever, som er glade for at gå i skole, og som forventer at gennemføre en ungdomsuddannelse, oplever uddannelse som mere vigtigt. Ligeledes synes flere piger end drenge, at uddannelse er meget vigtigt.

De unge ser uddannelse som fremtidssikring mod social deroute og arbejdsløshed og dermed en forudsætning for at få et godt liv og kunne forsørge en familie. De unge er ydermere optagede af at bidrage til samfundet, og karakteriserer den gode borger som én, der arbejder og betaler til statskassen. Særligt unge fra uddannelsessvage hjem ser uddannelse som en mulighed for social mobilitet og vejen til mere anerkendelse og accept. Det er bemærkelsesværdigt, at bredere perspektiver omkring faglig interesse og nysgerrighed ved uddannelse fylder meget lidt i de unges fortællinger om uddannelse.

Arbejdsmarkedsfokus og præstationsorientering skaber strategiske valg og pres

Når unge skal vælge ungdomsuddannelse, spiller forestillinger om valg af videregående uddannelse og i forlængelse heraf mulige erhverv en central rolle. Samtidig er de unges forestillinger om disse uklare. Dette betyder, at mange unge orienterer sig efter, hvilken uddannelse de tror, åbner flest døre, og det er i langt overvejende grad de gymnasiale uddannelser. Som en konsekvens af dette arbejdsmarkedsfokus er der en tendens til, at en del unge ser uddannelsesprocessen som noget, der skal overstås. Unge, som ikke har 'en plan' (som er langt hovedparten), oplever uddannelsesvalget som et større pres end dem, som har 'en plan'.

Også betydningen af karakterer og det at kunne præstere godt, fylder en del for de unge i udskolingen, og for nogle har det væsentlig betydning for deres faglige selvtillid og trivsel. Samtidig kan dette fokus betyde, at eleverne bliver mere strategiske i deres overvejelser om valg af ungdomsuddannelse (der ofte handler om at sikre sig et højt karaktergennemsnit, eller igennem uddannelsesvalget at holde mulighederne åbne). Disse overvejelser kan tendentielt overskygge andre valgmotiver som fx faglig interesse og kompetencer, hvilket kan få betydning for elevernes læringsmotivation i deres videre uddannelsesforløb.

Forestillinger om lineære karriereforløb

De unges forestillinger om deres kommende uddannelses- og karriereforløb bærer præg af, at de betragter disse som lineære, dvs. uden omveje og omvalg i uddannelsessystemet og uden forestillinger om efter/videreuddannelse. En del af de unge fortæller, at de ikke vil 'spilde tiden', hvilket i et samfundsøkonomisk perspektiv umiddelbart kan fremstå positivt. Men samtidig synes denne hastighedsop-tik at betyde en øget dramatik og bekymring omkring valget hos de unge. En del af de unge fortæller, at de er bange for at vælge 'forkert', fordi de oplever det som vigtigt at træffe det 'rigtige' valg første gang. Det kan bidrage til, at flere unge vælger en uddannelse, de oplever 'holder dørene åbne' og udskyder et endeligt uddannelsesvalg, hvilket for mange vil betyde valg af stx. Ikke mindst for fagligt svage unge kan denne forståelse af stx som 'det sikre valg' skabe udfordringer, fordi de ikke nødvendigvis har de faglige kompetencer, der skal til for at gennemføre.

To grupper skiller sig ud som særligt optagede af, om de kan klare en uddannelse godt nok. Det gælder de fagligt svage unge og pigerne, som generelt er langt mere optagede af/ bekymrede for dette end drengene.

Unge med middelkarakterer er ofte i tvivl

Omkring hver femte af de unge var meget i tvivl om det uddannelsesvalg, de har truffet. Særligt to faktorer skiller sig ud som betydningsfulde. For det første spiller karaktererne en rolle. De unge, som ligger karaktermæssigt i 'midten' (med karakterer mellem 4,0-7,9), var mest i tvivl. For disse unge kan tvivlen hænge sammen med usikkerhed i forhold til, hvilket ungdomsuddannelsesspor de skal vælge, hhv. gymnasial uddannelse eller erhvervsuddannelse.

En anden faktor, som har betydning, er, om de unge har gjort sig tanker om, hvad der skal ske i fremtiden. De unge, som ikke har gjort sig overvejelser omkring fremtiden, er således mere i tvivl om valget af ungdomsuddannelse end de unge, som har gjort sig tanker om, hvad de skal videre frem. Noget tyder således på, at overvejelser, om hvad man gerne vil i fremtiden, kan reducere den tvivl og usikkerhed, der kan følge med valgprocessen. Samtidig er det dog væsentligt at understrege, at fremtidsperspektiver for unge på dette alderstrin ikke handler om egentlige erhvervsvalg, men snarere om begyndende drømme og forestillinger om, hvad man evt. kunne tænke sig uddannelses- og karrieremæssigt, og at langt de fleste af unge ikke har klare fremtidsforestillinger på dette tidspunkt.

Opmærksomhedspunkter

Et stærkt fokus på karakterer og adgangsbegrænsninger skaber strategiske valg allerede i folkeskolen. Dette kan medføre en ændret uddannelsesadfærd hos eleverne, hvis fokus bliver gode karakterer og adgangskrav til videregående uddannelser, snarere end bredere perspektiver som faglige interesser, trivsel, læring etc.

Forestillinger om lineære uddannelsesforløb skaber en dramatisering af valget og kan have den konsekvens, at unge går efter at vælge det, de oplever som det sikre valg, nemlig stx, eller at udskyde valget af en erhvervsuddannelse, fordi det indebærer et egentligt erhvervsvalg.

Gennem blandt andet gruppevejledning kan den lineære tænkning blødes op, ligesom virksomhedsforløb kan bidrage til at åbne de unges perspektiv og give anledning til en bredere afsøgning i valget af ungdomsuddannelse.

De elever, der er mest i tvivl om uddannelsesvalget, og som oplever det som et stort pres, kan også være elever, der er uddannelsesparate, og som qua vejledningsreformen ikke får tildelt særskilt opmærksomhed i relation til vejledning. I forlængelse heraf kan det være væsentligt, at lærere og vejledere er opmærksomme på at identificere elever, som har behov for sparring og vejledning, der ligger ud over den kollektive vejledning.

Elever, som selv oplever at have faglige vanskeligheder og elever, som ikke er blevet vurderet uddannelsesparate (der er ofte sammenfald mellem disse grupper), oplever uddannelsesvalget som et større pres end andre unge. Dette pres kan blive forstærket af de nye karakterkrav på erhvervsuddannelserne og på de gymnasiale uddannelser.

Gruppen af unge, som ikke synes, at uddannelse er vigtigt, er stærkt overrepræsenteret blandt elever, som ikke kan lide at gå i skole, og som ikke tror de kommer til at gennemføre en ungdomsuddannelse. Dette kalder på en opmærksomhed i forhold til, hvordan man støtter disse unge i valgprocessen, så de får både lyst til og mulighed for videre uddannelse. Det er vigtigt i den forbindelse at være opmærksom på, at udfordringen ikke er, at de unge ikke ønsker en uddannelse. Udfordringen er snarere pædagogisk og didaktisk.

Konklusion 2 – Unges viden om ungdomsuddannelserne

De unge har generelt størst kendskab til de gymnasiale uddannelser og mindst til erhvervsuddannelserne. Fagligt stærke elever har mere kendskab til alle uddannelser end

fagligt svage elever, selvom de har deltaget i de samme vejledningsaktiviteter. Eleverne får primært deres viden om uddannelserne i skoleregi. Det er derimod forældrene, der har størst indflydelse, når selve valget træffes, men de giver udtryk for, at deres viden om uddannelsessystemet er uaktuel og begrænset.

Sporadisk overblik over ungdomsuddannelserne

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at elever i ottende og niende klasse har størst kendskab til de tre gymnasiale uddannelser; stx, hhx og htx og mindst kendskab til erhvervsuddannelserne og hf. Trods det udbredte 'kendskab' til de gymnasiale uddannelser, viser interviewene, at elever i ottende klasse har manglende overblik over de forskellige uddannelser, og at de har et meget sporadisk kendskab til det konkrete indhold på uddannelserne og de uddannelses- og jobmuligheder, der ligger i forlængelse af dem. Fagligt svage elever har mindre kendskab til alle uddannelserne end fagligt stærkere elever, selvom alle elever har deltaget i de samme vejledningsaktiviteter. Eleverne får med andre ord forskelligt udbytte af vejledningsaktiviteterne.

At information om uddannelserne ikke altid bliver omsat til viden hos eleverne kan skyldes, at de befinder sig på et tidligt stadie i deres valgproces, men det kan også hænge sammen med, at nogle elever (hvilket synes at gælde særligt for de fagligt svage elever) har brug for en stærkere kobling mellem vejledningsaktiviteter og deres individuelle valgproces. Her viser det sig desuden, at eleverne ikke får meget udbytte af informationslignende aktiviteter, hvor vejlederen fortæller om uddannelsesmuligheder, men i højere grad af vejledningsaktiviteter, hvor eleverne mere aktivt involveres, og hvor læringen også får en praktisk og afprøvende dimension.

Skolen og vejledningen giver viden om uddannelse

Eleverne angiver i spørgeskemaundersøgelsen, at de primært får viden om uddannelsesmulighederne fra vejlederne, lærerne og skolen og sekundært fra forældrene. Når eleverne skal pege på, hvad der er vigtigt, når de skal tale med nogen om deres uddannelsesvalg, peger de på en række vejledningskompetencer, blandt andet, at det er vigtigt, at den de taler med har viden om uddannelsessystemet og kan hjælpe dem med at træffe et 'realistisk' valg.

Bemærkelsesværdigt er også, at to tredjedele af eleverne ikke vægter det som afgørende, at de i vejledningssamtaler kan sidde alene med en voksen. Eleverne fremhæver tillige i interviewene, at det er vigtigt for dem at tale med en vejleder om deres personlige og individuelle valg, men at det godt kan foregå i grupper. Samlet set indikerer dette, at en del elever oplever at kunne få opfyldt deres behov for personlig vejledning i kollektive sammenhænge. Spørgeskemaundersøgelsen peger på, at særligt de fagligt svageste elever oplever den individuelle vejledning som havende nogen eller stor betydning for deres afklaring, og denne gruppe er også tiltænkt en særlig vejledningsindsats med vejledningsreformen fra 2014. Samtidig er det dog tankevækkende, at gruppen af unge med middelkarakterer er den, hvor flest elever tillægger individuel vejledning stor betydning, idet disse unge ikke umiddelbart vil få tilbudt dette fremover.

E-vejledning har knap hver tredje elev i niende klasse benyttet sig af. Af de elever, som har benyttet e-vejledning, angiver langt hovedparten, at de har søgt informationer på nettet. For at kunne bruge portalerne til informationssøgning kræver det dog, at den vejlede ved, hvad der skal ledes efter. Hvis ikke man ved dette, så kan portalerne, ifølge eleverne, fremstå som en jungle. Langt færre elever har chattet eller mailet med en vejleder. I elevinterviewene peger nogle elever på, at de forestiller sig, at e-vejledning er for upersonligt til, at man kan etablere en åben og tryk dialog, mens andre elever peger på, at netop distancen kan gøre det nemmere at få taget hul på personlige spørgsmål.

Opmærksomhedspunkter

Eleverne efterspørger vejlederkompetencer i form af viden om uddannelsessystemet og hjælp til at træffe et valg som er 'realistisk' for dem, når de skal tale med nogen om deres uddannelsesvalg. Dette kan være væsentligt at have opmærksomhed på, da hovedparten af de unge – de uddannelsesparate - primært får viden om og erfaringer med uddannelser og erhverv gennem den kollektive vejledning og faget 'Uddannelse og Job'.

Informationsstrøm bliver ikke nødvendigvis til viden hos eleverne. Selvom eleverne har fået information om eller har besøgt en ungdomsuddannelse, er det ikke givet, at denne information bidrager til - eller udfordrer - de unges refleksioner i valgprocessen. I den pædagogiske tilrettelæggelse og gennemførelse af vejledning, kan det således være væsentligt at indtænke elevinvolvering, samt mere praktiske og afprøvende dimensioner (se også konklusion 6, 7 og 8 om vejledningsforsøgene).

Konklusion 3 – Forestillinger om ungdomsuddannelserne

Flertallet af de unge orienterer sig mod stx, og en væsentlig begrundelse for dette er, at eleverne oplever, at uddannelsen åbner for mange muligheder. For de unge, som endnu ikke ved, hvad de vil, giver det længere betænkningstid i forhold til at træffe valg om mere specifikke karriereveje. Den dominerende opfattelse af erhvervsuddannelserne er forholdsvis positiv. De unge kan godt se fordelene ved en hurtig og målrettet vej til jobmarkedet og et anderledes undervisningsindhold. Men det ses også som væsentligt, at man kan 'se sig selv' i et af de specifikke erhverv, som uddannelserne giver adgang til, hvilket mange af de unge ikke kan. Derudover er det tiltrækkende for mange at være

en del af et ungdomsfællesskab, hvilket de unge primært associerer med de gymnasiale uddannelser.

De unge har en nuanceret opfattelse af ungdomsuddannelserne

Når de unge skal vælge uddannelse, fremhæver de i spørgeskemaundersøgelsen særligt tre faktorer som vigtige. Først og fremmest er det vigtigt, at de kan komme til at beskæftige sig med fag, som interesserer dem (om end, som vi nævnte tidligere, dette perspektiv synes at være under pres). Dernæst er det vigtigt, at den valgte ungdomsuddannelse giver muligheder for enten at holde dørene åbne til flest muligheder for videregående uddannelser eller for, at de kan få adgang til deres drømmejob. Den tredje faktor handler om, at de unge gerne vil være en del af et 'fedt' socialt miljø.

Prestige og godt ry synes ikke at spille en afgørende rolle for de unges valg af ungdomsuddannelse. De unge i undersøgelsen har ret nuancerede holdninger til de forskellige ungdomsuddannelser, og deres svar afviger således fra flere andre undersøgelser, der peger på, at elevernes uddannelsesvalg er præget af fordomme (særligt om erhvervsuddannelser). Mange elever fremhæver dog samtidig gymnasiet som den ungdomsuddannelse, der giver flest muligheder, og samlet set tegner undersøgelsen et billede af, at eleverne ikke vælger erhvervsuddannelser *fra*, men snarere at de ser ud til at vælge de gymnasiale uddannelser *til*, fordi de tænker, at disse giver flere muligheder – og fordi det giver dem længere betænkningstid i forhold til at træffe et karrierevalg. Interviews med elever fra forsøgsskolerne viser, at et 'overdrevent' fokus på erhvervsskoler næsten kan virke afskrækkende, da eleverne får en oplevelse af, at politikere og vejledere vil overtale og presse dem til at vælge en erhvervsuddannelse. Endeligt ændrer et øget fokus på eud ikke på de fordele, eleverne ser ved stx.

Erhvervsuddannelserne vælges af unge med interesse for et bestemt erhverv

De unge, som overvejer en erhvervsuddannelse, angiver tre hovedgrunde: 1) at de overvejer en bestemt erhvervsuddannelse/har et klart jobperspektiv 2) at de ser erhvervsuddannelsen som spændende og interessant og 3) at de ikke oplever sig selv som gode til/ikke er interesserede i 'det boglige'.

Samtidig angiver en del unge, som er interesserede i en bestemt erhvervsuddannelse, at de først vil tage en gymnasial uddannelse. Disse perspektiver vidner om, at interessen for erhvervsuddannelser er til stede, men at en del unge overvejer først at gennemføre en gymnasial uddannelse for derefter at starte på en erhvervsuddannelse. Nogle begrundes dette med et ønske om at holde mulighederne åbne lidt endnu, idet de ikke er helt afklarede med, hvilket erhverv de vil vælge, mens andre peger på, at de gerne vil være en del af det gymnasiale ungdomsmiljø. Undersøgelsen peger således på, at de unge ikke nødvendigvis fravælger en erhvervsuddannelse, men i højere grad udskyder denne uddannelsesmulighed.

Mange af de elever, som ikke vil vælge en erhvervsuddannelse, begrundes det enten med, at de ikke kan se, hvilket erhverv der eventuelt ville kunne passe til dem, eller at de ikke 'er gode med hænderne'.

Flere motiver for valg af de gymnasiale uddannelser

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at stx er den uddannelse langt størstedelen af de unge orienterer sig imod. Gennem interviewene kan der overordnet identificeres fire årsager til at vælge stx: 1) at stx opleves som det oplagte og selvfølgelig valg, 2) at stx åbner for flest mulige videregående uddannelser, 3) at valg af stx kan udskyde et endeligt valg af uddannelsesretning og 4) at stx ses som den mest oplagte vej til en bestemt videregående uddannelse.

De erhvervsgymnasiale uddannelser fremhæves i interviewene som uddannelser for særligt målrettede elever. Her forbindes hhx med ønsket om et liv som selvstændig erhvervsdrivende og htx for fagligt stærke elever med særlig interesse for de naturvidenskabelige fag.

Ikke mange elever overvejer hf, som af eleverne primært fremstilles som et nødtvungent valg, hvis man fx ikke kan komme ind på gymnasiet. Den lave interesse for hf hænger med al sandsynlighed sammen med, at man først kan vælge hf efter det tiende skoleår, og derfor er denne uddannelse ofte ikke noget, de unge endnu har forholdt sig konkret til.

Opmærksomhedspunkter

Mange unge har i starten af ottende klasse en forholdsvis begrænset viden om de forskellige muligheder for valg af ungdomsuddannelser og udtrykker åbenhed over for at modtage vejledning om forskellige uddannelsesveje. Dette kunne pege i retning af, at det i starten af ottende klasse fortsat er muligt at påvirke elevernes valg.

De unge fravælger ikke nødvendigvis en erhvervsuddannelse, men udskyder i højere grad beslutningen om et valg for at holde mulighederne åbne. Det understreger vigtigheden af, i vejledningen, fortsat at have fokus på, at erhvervsuddannelserne også åbner for adgang til videregående uddannelser. Ligeledes kan der i vejledningen være fokus på at vise de muligheder, som en eud eller eux giver.

En gruppe af unge vælger stx, fordi dette ses som det selvfølgelig og socialt acceptable valg. I forlængelse af dette (og ovenstående) er det således væsentligt, at man i vejledningen udfordrer og kvalificerer de unges valgovervejelser.

Flere unge giver udtryk for, at de mangler erfaringer med håndværk og andre praktiskmusiske fag, hvorfor de bl.a. ikke kan få øje

på, hvilken erhvervsuddannelse der potentielt kunne være en mulighed for dem. Denne faglige dimension kan åben skole, understøttende undervisning og 'Uddannelse og Job' give mulighed for at inddrage. Ligesom en større vægtning af de praktiskmusiske fag i folkeskolen må forventes at kunne brede elevernes uddannelsesvalg ud.

Konklusion 4 - Forældrenes indflydelse på valgprocessen

De unge og deres forældre er 'enige' om, at den unge selv skal træffe uddannelsesvalget. Dog har forældrenes mening en betydning for mange af de unge, hvor nogle ungegrupper oplever større påvirkning end andre. Generelt opfatter forældrene stx som det bedste valg, hvis man har potentialerne til at gennemføre uddannelsen. Dog er det i deres optik vigtigst ikke at få nederlag gennem uddannelse, og de mener derfor, at børnene primært skal vælge ungdomsuddannelse ud fra deres interesse, og hvad de kan 'klare'. Forældrene oplever selv at have for lidt viden om uddannelsessystemet og efterspørger deltagelse i vejledningsaktiviteter.

Det er de unges eget valg, men forældrenes mening har betydning

Mange unge vil gerne have uddannelsesvalget til at fremstå som deres eget valg, og derfor tillægger mange af de unge ikke andre personer den store betydning. Dog er en del eleverne også bevidste om, at andre har en form for indflydelse. Eleverne oplever primært, at det er forældrene, der har indflydelse på deres *valg* af uddannelse, men deres *viden* om uddannelse får de primært fra skolen, lærerne og vejlederne, mens vennerne af de unge selv ikke tilskrives stor betydning.

To ud af tre elever oplever, at forældrenes forventninger har nogen eller stor betydning for deres valg. Ser vi nærmere på hvilke grupper af unge, som oplever, at forældrenes forventninger har stor betydning, så har faktorer som *alder*, *etnicitet* og om forældrene *foretrækker bestemte* uddannelser betydning.

Elevernes *alder* har betydning på den måde, at jo ældre eleverne er, jo mindre betydning tillægger de forældrenes forventninger. I forhold til elevernes etniske ophav oplever elever, som har forældre, der er født i et andet land end Danmark, i langt højere grad, at forældrenes forventninger har betydning. Det gælder særligt unge, som har forældre, der kommer fra Asien og Mellemøsten, men også når forældrene stammer fra andre europæiske lande, er der en signifikant forskel. Kommer begge forældre fra et andet land, styrkes forskellen.

Blandt den gruppe af elever (omkring halvdelen af eleverne), som oplever, at *forældrene ønsker de tager en bestemt uddannelse*, er der markant flere elever, som oplever, at forældrenes mening har betydning. Det er ikke overraskende, at elever, hvis forældre *ikke* eksplicit giver udtryk for et bestemt ønske, oplever, at forældrenes forventninger betyder mindre. Men omvendt kan tallene vise, hvor stor betydning det rent faktisk har for de unge, at forældrene giver deres mening til kende.

Forældrenes rolle i dialogen med de unge

Mødre har ifølge de unge en marginal større indflydelse på den unges uddannelsesvalg end fædre. Dette kan skyldes, at mødre generelt er mere sammen med deres børn, da det fremhæves af de unge, at de primært taler med den forælder, som er mest til stede. Men også evne til at gå i *dialog* og *viden* om uddannelsessystemet har betydning for, hvem de unge taler mest med.

De unge vil helst tale med den forælder, som er mest forstående over for deres ønsker og drømme. Dog efterspørger de unge også voksne,

som bidrager med idéer, råd og sparring i relation til deres uddannelsesovervejelser. Det er dog væsentligt for de unge, at forældrene ikke presser dem eller fremstår belærende.

De unge vil gerne tale med nogen, som har viden om eller erfaring med den uddannelse, de er interesserede i - og kendskab til dem som personer. Her har den ene forælder ofte en større viden end den anden qua egen uddannelse og erhverv. Der fremgår ikke forskel på forældrenes køn i denne forbindelse.

Forældrene synes de ved for lidt om uddannelsessystemet

Generelt giver forældre udtryk for, at de ikke har den rette indsigt og viden om uddannelsessystemet og de forskellige valgmuligheder til at kunne vejlede de unge. De fremhæver, at det primært skyldes, at der er flere uddannelsesveje i dag end tidligere, og at uddannelsessystemet har ændret sig markant siden, de selv stod foran et uddannelsesvalg. Den manglende viden om uddannelsessystemet betyder, at forældrene ofte baserer deres vejledning på egne erfaringer og forestillinger om, hvad de forskellige uddannelsesudbud består af. Mange forældre kender fx meget lidt til hhx og htx.

Forældrene oplever i lighed med de unge, at det tager meget tid at søge informationer om de forskellige uddannelser, hvilket kan være en uoverskuelig opgave - særligt, hvis man ikke ved, hvad man skal lede efter. Samtidig oplever de, at informationsarrangementer, hvor vejlederen præsenterer uddannelsesveje i uddannelsessystemet, giver for ringe udbytte, særligt hvis det står alene. De efterlyser derfor mulighed for at kunne deltage i andre vejledningsaktiviteter, hvor de involveres mere aktivt i fx samtaler og diskussioner.

Forældrenes opfattelse af ungdomsuddannelserne

Knap halvdelen (46 %) af eleverne tror, at deres forældre er ligeglade med *hvilken* ungdomsuddannelse de vælger. Ud af de elever, som

tror, deres forældre ønsker, at de tager en bestemt ungdomsuddannelse, tror 61 % af eleverne, at deres forældre foretrækker, at de vælger stx. De fleste forældre giver selv udtryk for, at stx er den uddannelse, som åbner for flest videregående uddannelsesmuligheder. Flere forældre udtrykker, at det er for tidligt at 'lukke sine muligheder' i 15-års alderen, hvilket de mener, man i en eller anden grad gør ved at vælge både erhvervsgymnasiale uddannelser og erhvervsuddannelser. Mange nævner også stx som en god almen grunduddannelse, som både giver en bred fagligt ballast, men også som en uddannelse, man kan 'falde tilbage på'. Forældrene siger dog samtidig, at deres vurdering kan være et udtryk for, at de ved for lidt om uddannelsessystemet.

Forældre er generelt optagede af, at deres børn får en ungdomsuddannelse og har derfor fokus på, at deres børn ikke skal have nederlag i uddannelsessystemet. Derfor er mange forældre optagede af, at børnene vælger en uddannelse, som er 'realistisk' at gennemføre. Dog er det den generelle opfattelse, at en gymnasial uddannelse – og særligt stx – er det bedste valg, hvis man har potentialerne til at gennemføre.

Opmærksomhedspunkter

Forældre er generelt engagerede i deres børns uddannelsesvalg, dog føler de sig ikke altid klædt på til vejledningsopgaven. De efterspørger mere viden om uddannelsessystemet og mulighed for at deltage i vejledningsaktiviteter. Denne motivation kan udnyttes til at inddrage forældrene mere i vejledning. Ligesom det gælder for eleverne, får forældre heller ikke særlig meget ud af generelle introduktioner til uddannelsessystemet. Det kan anbefales, at der etableres nogle vejledningsaktiviteter, hvor forældrene får mulighed for at tale med hinanden (og en vejleder) om deres viden og forestillinger om uddannelserne samt eventuelle bekymringer eller tvivlsspørgsmål. Det kan også være relevant at inddrage forældrene i de vejledningsaktiviteter, som eleverne er involverede i, da det kan give et afsæt for, at forældre kan tale mere kvalificeret med deres børn om uddannelsesvalget.

Forældre, som er født i et andet land end Danmark, er særligt engagerede i deres børns uddannelsesvalg, da mange ser uddannelse som en mulighed for social mobilitet. Men denne gruppe forældre har generelt et mindre kendskab til det danske uddannelsessystem. Derfor bør der vejledningsmæssigt være ekstra fokus på at inddrage denne gruppe forældre i vejledningsaktiviteter.

Konklusion 5 - Unges forestillinger om job

Halvdelen af de unge har idéer om, hvilket job de kunne tænke sig i fremtiden, men deres forestillinger om et muligt arbejdsliv er ofte meget uklare. Unge er primært inspireret af personligt netværk og medierne. Deres konkrete ønsker er ofte let aflæselige professioner, men en gruppe af unge drømmer også om at blive iværksættere. De unge mener, at interesse ved erhvervsvalg er vigtigt, men flere andre faktorer, som fx løn og variation i jobbet, viser sig også at have betydning for de unges overvejelser om job.

De unges jobønsker

Cirka halvdelen af de unge har forestillinger og ønsker til et fremtidigt job og en fjerdedel mener, de måske har en idé. Men for mange er det uklart, hvad de forskellige jobs består af, hvordan de knytter sig til forskellige uddannelser, og hvilken betydning uddannelse har for fremtidige jobmuligheder. Blandt de 10 mest nævnte erhverv ses de klassiske akademiske professioner, som læge, jurist, psykolog og ingeniør. Blandt de mellemlange videregående uddannelser er det 'let aflæselige' professioner, som sygeplejerske, pædagog, journalist og politi.

En del af de unge orienterer sig også mod erhvervsuddannelser, dog ser det ud til at denne gruppe er svundet lidt ind, når vi sammenligner med tidligere undersøgelser om unges uddannelsesvalg. Samlet set

kan de unges jobdrømme siges at følge den generelle tendens: at flere unge orienterer sig mod en gymnasial uddannelse. Mange af de unge, som nævner en erhvervsuddannelse, klumper sig sammen omkring traditionelle fag som tømrer, frisør, fotograf og mekaniker samt nyere fag inden for IT og multimediedesign.

De unges ønsker er primært inspireret af familiemedlemmer og gennem medierne, hvor nogle unge bliver betagede af jobs, som virker spændende, fx krimi- eller advokatserier. Men de unge bliver gennem medierne også optagede af samfundsmæssige problemstillinger og får her igennem en interesse for jobs, hvor de kan gøre en samfundsmæssig forskel eller en forskel for enkelte mennesker.

Tendenser i unges jobønsker

Tre tendenser ved unges jobønsker er værd at bemærke.

Det *ene* er et ønske blandt en del unge om at starte som iværksætter, hvor de drømmer om at kunne åbne deres egen virksomhed, som enten begrundes ved det spændende i at udvikle og igangsætte nye projekter og produkter eller ved, at det kan være en vej til rigdom og succes.

En *anden* tendens er en orientering mod militær og politi. På drengenes top 10-liste er jobs inden for militær og politi på hhv. anden og tredje pladsen. Dette kan antages at være påvirket af Danmarks aktive del i krig og terror op igennem 2000'erne, men det kan også skyldes et øget fokus på krop og motion. Politi er også blevet et populært job blandt pigerne.

Den *tredje* tendens er, at mange drenge viser interesse for ingeniørfaget, hvor 9 % ser dette som en mulighed. Denne interesse for ingeniørfaget kan have sammenhæng med et øget fokus på de naturvidenskabelige fag, der har præget folkeskolen gennem de seneste år, samtidig med at der har været et stærkt fokus på

behovet for arbejdskraft indenfor dette fag. I et mere overordnet perspektiv kan drengenes orientering mod ingeniørfaget knytte an til tendenser i retning af en øget arbejdsmarkedsorientering i de unges uddannelsesvalg.

Interesse, løn, variation og balance mellem arbejds- og familieliv er vigtigt

Den vigtigste faktor ved et job er interesse, som entydigt bliver nævnt hos næsten alle unge, da det ses som en forudsætning for at kunne holde ud at gå på arbejde. Men på lige fod fortæller mange elever, at en god løn også er vigtig. Der er dog en meget tydelig tendens til, at drenge er mere optagede af, om et job er vellønnet end piger. Denne forskelsmarkør oplever eleverne generelt også er til stede blandt deres forældre, hvor fædre går mere op i, om uddannelse fører til et vellønnet job end mødrene.

Samtidig er mange unge optagede af at få et job med udviklingsmuligheder, hvilket dels er ud fra en bekymring om, at det samme job kan blive for kedeligt i længden, og dels at et job uden udviklingsmuligheder vil kunne signalere, at man er en person, som ikke er kommet videre. De unge er samtidig optagede af, at et arbejde ikke må indeholde for meget rutine i det daglige. Det skal helst have karakter af afvekslende opgaver, hvor man ikke sidder for meget alene.

De unge er i høj grad optaget af vigtigheden af at skabe en balance mellem arbejdsliv og fritid. Denne adskillelse mellem arbejdsliv og fritid kan hænge sammen med, at unge spejler sig i forældrenes liv, men det kunne også være et tegn på, at unge i højere grad ser jobbet som et lønarbejde og ikke som en mulighed for selvudfoldelse/at dyrke interesser, hvilket fører tilbage til unges motiver for at vælge uddannelse og job, som i stigende grad er styret af økonomiske incitament. Det skal dog nævnes, at dette ikke er entydigt. De unge, som ønsker at være iværksættere, er et eksempel på det

modsatte; at de brænder for en idé eller et fag og forventer at skulle lægge meget tid i dette.

Opmærksomhedspunkter

Unge bliver inspirerede af rollemodeller enten fra medierne eller fra deres nærmiljø. Dette kan pege på, at mødet med konkrete fagpersoner kan hjælpe unge i deres valgproces. Denne mulighed åbner samarbejde med virksomheder blandt andet for.

Unge er orienterede mod fag de kender. Derfor kan undervisning i 'Uddannelse og Job', herunder samarbejde med virksomheder og arbejdspladser, antageligt være med til at brede paletten af muligheder ud.

En gruppe af elever har et ønske om at blive iværksættere. Disse perspektiver ligger i forlængelse af målsætningerne omkring innovation og entreprenørskab, som er en del af folkeskolereformen, og peger på et potentiale i relation til udvikling af undervisnings- og vejledningsforløb omkring entreprenørskab i samarbejde med fx virksomheder.

Karrierelæring og vejledningsaktiviteter

Som nævnt indledningsvist er vi inspireret af nye vejledningsteoretiske perspektiver om *karrierelæring*, der sætter fokus på gennem vejledning at styrke elevernes generelle valgkompetence og afprøvning af egne kompetencer og interesser.

I forlængelse af dette trækker vi på vejledningsforskerne Law og Watts' BOMS-model (Law & Watts 2003) der indkredser fire centrale karrierekompetencer i relation til unges uddannelsesvalg. Det drejer sig om *Beslutningskompetence*, *Overgangskompetence*, *Mulighedsbevidsthed* og *Selvindsigt* (for en yderligere udfoldelse af disse begreber, se slutrapporten).

En vigtig pointe hos Law og Watts er, at disse kompetencer kan læres og fremmes gennem konkrete vejledningsaktiviteter, og understreger hermed at unges individuelle valgprocesser ikke kan forstås isoleret fra de sammenhænge, de unge indgår i - såvel samfundsmæssigt som institutionelt. En væsentlig præmis i karrierelæringstænkningen er således, at vejledning og undervisning spiller tæt sammen og i vidt omfang også skal tænkes integreret.

Karrierelæring handler således om skolefaglighed i bred forstand. Det handler om at løfte de dimensioner af fagene frem, som åbner dem og får dem til at række ud i verden i mere generel forstand, såvel som mere konkret ind i ungdomsuddannelserne og i relation til erhverv og arbejdsliv. Perspektiverne kobler således også til intentionerne omkring åben skole, der netop sætter fokus på at åbne skolen mod det omgivende (lokal)samfund.

I det følgende opridser vi først en række tværgående opmærksomhedspunkter i relation til vejledningsforsøgene, hvorefter vi zoomer ind på de erfaringer, der tegner sig på baggrund af de enkelte

vejledningsforsøg med henholdsvis uddannelsessamarbejde, gruppevejledning og virksomhedsforløb.

Overordnede opmærksomhedspunkter til vejledningsaktiviteter

Kvalificerede vejledningsforløb er nødvendige, hvis eleverne skal have positive oplevelser i mødet med ungdomsuddannelser og virksomheder. Positive oplevelser er med til at udbrede gode historier om arbejdspladser/erhverv og uddannelsessteder (fx erhvervsuddannelser). Det kræver en klar didaktisk rammesætning omkring forløbet. Ligesom det understøtter elevernes oplevelse af sammenhæng og læring, hvis der skabes koblinger til folkeskolens almenfag. I et fremadrettet perspektiv vil en tydelighed omkring disse koblinger kunne understøtte en forankring af sådanne forløb på skolerne, da det har betydning for opbakningen til aktiviteter af denne art blandt øvrige lærerkolleger, at de kan se, at fagfaglige mål kan opfyldes som en del af forløbene.

Årsplanlægning på skoleplan er en fordel, hvis der skal laves kollektive sammenhængende vejledningsaktiviteter. Internt samarbejde kan ofte være en barriere, idet de kan karambolere med andre fagforløb. Derfor bør forløbene fastlægges i god tid. Her er ledelsesopbakning og skemaplanlægning en nødvendighed. I forbindelse med årsplanlægning kan det være en fordel at undersøge, hvordan fagenes curriculum kan indgå i vejledningsforløb.

Det kan være udfordrende og ressourcekrævende at etablere aftaler med virksomheder samt med ungdomsuddannelsesinstitutioner, der har stor søgning. Det at få en aftale i stand er generelt afhængigt af, om modparten kan se, at de kan få 'noget ud af' samarbejdet, samt hvorvidt de i forvejen har samarbejdsaftaler med andre skoler. Det kan være en god hjælp, at skolernes ledelse samt kommunale aktører støtter op om dette i form af støtte til at etablere aftaler med relevante institutioner og virksomheder i lokalmiljøet.

Det er en udfordring, at folkeskoler med fagligt svage elever har svært ved at få etableret aftaler med ungdomsuddannelser og virksomheder. Dette er paradoksalt, idet netop denne gruppe elever har særligt brug for at få både viden og erfaringer for at kunne træffe et uddannelsesvalg. Det er således et væsentligt opmærksomhedspunkt i arbejdet med at udbrede erfaringerne fra vejledningsforsøgene.

Konklusion 6 - Uddannelsessamarbejde

Vejledningsaktiviteter i form af uddannelsessamarbejde kan betegnes som det, vi kalder for *karriereuddannelse*. Det vil sige aktiviteter og forløb, der arbejder med bestemte læringsmål for øje. Forløb af denne art kan understøtte koblingen mellem vejledningsaktiviteter og de øvrige aktiviteter i skolen og kan i forlængelse heraf bidrage til at integrere faget 'Uddannelse og Job' i skolens almenundervisning, ligesom der er oplagte muligheder for at knytte uddannelsessamarbejdet til folkeskolereformens intentioner om åben skole.

Uddannelsessamarbejde skaber gode muligheder for at understøtte elevernes valgkompetencer, særligt karrierekompetenceperspektiverne: *mulighedsbevidsthed*, *overgangskompetence* og *selvindsig* (jf. Law & Watts 2003). Desuden kan uddannelsessamarbejde bidrage til elevernes karrierelæring, i form af en fokusering af de unges valgovervejelser med afsæt i erfaringerne fra uddannelsesbesøg.

Elevernes udbytte - og oplevelse af relevans - af forløbene har dog tæt sammenhæng med forløbenes didaktiske rammesætning, og lærernes opmærksomhed på at uddannelsessamarbejdet har et klart læringsorienteret sigte, og at elevernes refleksioner før, under og efter forløbet understøttes.

Det viser sig i nogle af forløbene, at de unge (og til dels lærerne) primært er optagede af, om uddannelsessamarbejdet kan bruges til afklaring af, om en given uddannelse er en mulighed for dem i fremtiden.

Med andre ord er de (naturligt nok) meget optagede af det forestående valg. Men et entydigt og snævert fokus på om uddannelsessamarbejdet kan be- eller afkræfte konkrete valgovervejelser kan betyde, at nogle unge afskriver forløbene som irrelevante, hvis de omhandler ungdomsuddannelser eller erhverv, som de ikke selv umiddelbart er interesserede i. Hermed forsvinder det læringspotentiale, der ligger i at tænke vejledningsaktiviteterne som en del af bredere karrierelæringsprocesser, der knytter an til elevernes evne til at indsamle og behandle informationer, træffe karrierevalg og håndtere overgange - med andre ord: de kompetencer, der ligger til grund for valget.

Opmærksomhedspunkter i planlægningen af uddannelsessamarbejde

Det er væsentligt, at uddannelsessamarbejdet planlægges og gennemføres, så der skabes et samlet narrativ og en tydelig pædagogisk rammesætning af forløbet - på tværs af de involverede uddannelsesinstitutioner. Det skaber en tydelig ramme og retning for forløbet, og dermed understøttes oplevelsen af meningsfuldhed ved vejledningsaktiviteterne - for både elever, lærere og undervisere.

Det er væsentligt, at planlægningen og gennemførelsen af uddannelsessamarbejdet foregår i samarbejde mellem folkeskolelærerne og underviserne på ungdomsuddannelserne. Dette er med til at sikre kontinuitet og sammenhæng i forløbene, hvorved elevernes udbytte højnes. I forlængelse af dette er det væsentligt, at der afsættes tid og ressourcer fra ledelseshold på begge institutioner til dette arbejde.

Det er en fordel, hvis relevante faglærere deltager i forløbet. For at lærerressourcerne udnyttes bedst muligt, og for at understøtte elevernes oplevelse af sammenhæng, er det hensigtsmæssigt, hvis relevante faglærere fra folkeskolen deltager i forløbet på ungdomsuddannelsen.

Det er centralt, at underviserne er opmærksomme på at balancere

forskellige vejledningsfoci i uddannelsessamarbejdet. Karrierelæring flytter fokus fra afklaring og valg til bredere karrierelæringsprocesser, men det er væsentligt, at der også fortsat rettes opmærksomhed mod den aktuelle valgsituation, som eleverne står midt i.

Konklusion 7 – Gruppevejledning

Gruppevejledning er en vejledningsaktivitet, der kan betegnes som karrierevejledning. Her er der netop fokus på, at den enkelte forholder sig til sig selv og bliver i stand til at træffe valg og tilrettelægge egen tilværelse, og det er således en aktivitet, der ofte varetages af vejledere. I vejledningsforsøgene er gruppevejledningen dog blevet faciliteret af både vejledere og lærere (og flere steder i fællesskab). Der ligger klare potentialer i det tværfaglige samarbejde, men det er væsentligt, at lærerne klædes fagligt på til at varetage mere vejledningsfaglige opgaver som denne.

Gruppevejledning kan som vejledningsaktivitet bidrage til elevernes karrierelæring gennem en øget selvindsigt og refleksion over egne styrker, svagheder og interesser i relation til uddannelsesvalget. Samtidig kan gruppevejledningen skabe et trygt og fælles refleksionsrum, hvor de unge kan dele tvivl og usikkerhed knyttet til den aktuelle valgsituation. Dette kan både bidrage til en afdratisering af valget og bredere: til de unges evne til at håndtere den usikkerhed, der uvægerligt vil være en del af valgprocesser. På den måde kan gruppevejledningen potentielt fremme de unges overgangskompetencer.

Det er dog i denne forbindelse vigtigt at være opmærksom på, hvordan elevsammensætningen er i grupperne, da der kan være stor forskel på elevernes respektive behov – såvel faglige som personlige, hvilket kan have betydning for gruppens sociale dynamik og dermed også for gruppevejledningens succes.

Gruppevejledningen kan med fordel benyttes som ramme for arbejdet med studiemæssige strategier, at sætte sig mål mm. Der er imidlertid store forskelle i elevernes behov, hvorfor det er vigtigt, at det faglige indhold i gruppevejledningen tilpasses den valgte målgruppe, så eleverne oplever, at indholdet er vedkommende og meningsfyldt. Brug af WATCH-metoden rummer i den sammenhæng både styrker og svagheder, hvor det kan være en ulempe for nogle unge, at de ikke kan identificere sig med indholdet i nogle af vejledningens temasessioner. Metoden kan således være særligt relevant for elevgrupper, der kæmper med faglige udfordringer og/eller ikke-uddannelsesparate elever. Der er i forsøgsprojekterne efterfølgende arbejdet med andre gruppevejledningstilgange, men pga. følgeforskningens tidsramme har det dog ikke været muligt at inddrage disse perspektiver her. Men yderligere information om disse kan findes på projektets hjemmeside under <http://www.uu.kk.dk>

Opmærksomhedspunkter i planlægningen af gruppevejledningen

Der er en klar styrke i den tværfaglige tilgang, som er til stede, når vejledere, lærere og AKT-lærere samarbejder om gruppevejledning. Det er dog i forlængelse heraf væsentligt, at facilitatorerne klædes fagligt på til opgaven forud for vejledningsforløbet, ligesom det er væsentligt, at facilitatorerne undervejs i forløbet har mulighed for at videndele og udveksle erfaringer.

Det er vigtigt, at der kommunikeres tydelige (for)mål med gruppevejledningen til eleverne. Det er centralt, at eleverne er bevidste om, at vejledningsaktiviteten har et bredere formål end at skulle afklare deres uddannelsesvalg.

Kontinuitet er vigtigt i planlægningen og gennemførelsen af gruppevejledningsforløb. Det kan mindske oplevelse af sammenhæng i gruppevejledningen, hvis facilitatorerne skifter mellem grupperne. Samtidig er det vigtigt, at der ikke går for lang tid mellem vejlednings-sessionerne for at fastholde elevernes fokus omkring fx arbejdet med målsætning.

Elevsammensætningen har betydning for gruppens dynamik. Der tegner sig ikke noget entydigt billede af, om bestemte opdelinger, fx køn, fagligt ståsted eller trivsel, fungerer 'bedre' end andre. Det kan dog være en udfordring, hvis enkelte elever ikke ønsker at deltage i gruppevejledningen. Erfaringerne peger på vigtigheden af, at eleverne ikke 'tvinges' til at deltage i gruppevejledningen, idet det risikerer at underminere en åben og konstruktiv dialog i grupperne.

Der er vigtigt at overveje gruppevejledningsmetoden i relation til elevgruppen. Udviklede gruppevejledningsmetoder udgør et lettilgængeligt undervisningsmateriale til brug i gruppevejledning. Det er dog væsentligt at overveje, om den valgte metode og de tematikker, den kredser om, er relevante i relation til den konkrete elevgruppe. Samtidigt er det væsentligt, at metoden ikke 'overtages' ukritisk, idet der skabes risiko for, at vejledningen bliver instrumentel og fastlåst. Det er derfor væsentligt, at indhold og rammesætning tilpasses elevgruppen og de særlige forudsætninger og udfordringer, der præger dem.

Konklusion 8 - Virksomhedsforløb

Vejledningsaktiviteter som virksomhedsforløb falder, som uddannelsessamarbejde, under betegnelsen *karriereuddannelse*. Det vil sige forløb, der arbejder med bestemte læringsmål for øje.

En kobling mellem virksomhedsforløb og folkeskolens fag kan være med til at styrke elevernes oplevelse af, at det de bruger i skolen kan bruges fremadrettet i en arbejdsmæssig sammenhæng, ligesom eleverne får indblik i, hvad et arbejdsliv mere konkret indebærer, og kan således bidrage til at udfordre og kvalificere elevernes ofte vage og stereotype forestillinger om arbejdsmarked og arbejdsliv. Forløb af denne art kan således oplagt knytte an til folkeskolereformens intentioner om åben skole, ligesom det kan bidrage til at integrere faget 'Uddannelse og Job' i skolens almenundervisning.

I lighed med uddannelsessamarbejde skaber virksomhedsforløb gode muligheder for at understøtte elevernes karrierekompetencer i form af mulighedsbevidsthed, overgangskompetence og selvindsigt (jf. Law & Watts 2003). Desuden kan virksomhedsforløb øge elevernes karrierelæring gennem at udfordre og kvalificere de unges viden om mulige arbejdsmarkeds- og jobperspektiver, og dermed bidrage til en fokusering af de unges valgovervejelser.

Samtidig bidrager de individuelle medarbejderfortællinger, der udgør en central del af forløbene, til en nuancering af de unges forståelse af livs- og karriereforløb som lineære, i form af en understregning af, at det er muligt (eller nødvendigt) at skifte kurs undervejs. På den måde kan man styrke elevernes evne til at kunne navigere i et (arbejds)liv præget af forandring, uforudsigelighed og overgange (overgangskompetencer).

Opmærksomhedspunkter i planlægningen af virksomhedsforløb

Det er væsentligt, at planlægningen sker i et samarbejde mellem virksomheden og skolen, så lærerne har mulighed for at give eleverne den nødvendige forforståelse, og at virksomheden kender elevernes forudsætninger, samt formålet med forløbet. Dette fremmer elevernes oplevelse af sammenhæng og oplevelse af relevans.

Det er væsentligt med en klar pædagogisk rammesætning af forløbet. Det er helt centralt, at der arbejdes med en for – og efterbearbejdning af besøget, hvor elevernes refleksioner over besøget understøttes. Gruppefremlæggelser i klasseregi viser sig at øge elevernes kendskab til forskellige jobfunktioner og uddannelsesveje og skaber basis for relevante diskussioner på klasseplan. Enkelte skoler har ligeledes haft succes med at invitere forældrene med til fremlæggelser.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at små og store virksomheder kan bidrage til forskellige undervisningsmål. I små virksomheder

får eleverne ikke mulighed for at møde mange forskellige jobfunktioner/uddannelsesveje på samme måde som i større virksomheder, men her kan der lægges vægt på at knytte virksomhedens funktion til det fagfaglige indhold i forløbet.

Det er væsentligt ved etablering af samarbejdet, at skolens information til virksomheden er konkret og simpel. Virksomheder vil typisk være optaget af, hvad et samarbejde kræver af virksomheden, og hvad de evt. kan 'få ud af det'. I forlængelse heraf kan det være en fordel at præsentere en konkret plan for forløbets indhold for virksomheden, ligesom opfølgning på forløbet fra lærere og elever kan være givtigt i relation til virksomhedens oplevelse af samarbejdets relevans.

Det er oplagt at inddrage forældrene i virksomhedsforløb. Enten ved at forældrenes arbejdspladser deltager, eller ved at forældrene inviteres med til fremlæggelser eller lignende. Det er dog her vigtigt at være opmærksom på, at der kan være stor forskel på det arbejdsmarkedsnetværk, som forældre på forskellige skoler har adgang til. Nogle steder vil det således være nødvendigt at arbejde med andre måder at få adgang til virksomheder på.

Litteratur

Frønes, I. & Brusdal, R. (2000). *På sporet av den nye tid. Kulturelle varsler for en nær fremtid*. Bergen: Fakkbokforlaget

Hutters, C. & Lundby, A. (2014). *Notat: Redskab til vurdering og evaluering af gymnasieelevers progression i forhold til karrierekompetencer*, Center for Ungdomsforskning, AAU, <http://www.cefu.dk/media/430290/prototyperedskab2014.pdf>

Illeris, K., Katznelson, N., Nielsen J. C., Simonsen B. & Sørensen N. U. (2009). *Ungdomsliv: mellem individualisering og standardisering*, Frederiksberg: Samfundslitteratur

Juul, T. M. & Pless, M. (2015). *Unge uddannelsesvalg i tal*. København: Center for Ungdomsforskning

Katznelson, N. & Lundby, A. (2015). "Det gav mig en idé om, at min fremtid ikke står skrevet i sten". *Midtvejsevaluering af forsøg med karrierelæring i gymnasiet*. Aalborg Universitetsforlag, http://vbn.aau.dk/files/223814951/Midtvejsevaluering_OA.pdf

Law, B. & Watts, A.G. (2003). *The DOTS analysis—original version*. Cambridge: The Career Learning Network

Ministeriet for børn, undervisning og ligestilling (2016). *Kommisorium for ekspertgruppe om bedre veje til en ungdomsuddannelse*, <http://www.uvm.dk/Aktuelt/~UVM-DK/Content/News/Udd/Folke/2016/Jan/160122-Nyt-udvalg-skal-sikre-bedre-veje-til-en-ungdomsuddannelse>

Pless, M., Juul, T.M. & Katznelson, N. (2016). *Uddannelsesvalg, vejledning og karrierelæring i et ungeperspektiv*, Aalborg Universitetsforlag

Pless, M. (2009). *Udsatte unge på vej i uddannelsessystemet*. Phd-afhandling, København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet

Pless, M. & Katznelson, N. (2007). *Unge veje mod ungdomsuddannelserne: tredje rapport om unges uddannelsesvalg og overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse og arbejde* (2. udg.). København: Learning Lab Denmark, Center for Ungdomsforskning

Pless, M. & Katznelson N. (2005) *Niende klasse og hvad så?: en midtvejsrapport om unges uddannelsesvalg og overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse og arbejde*. København: Center for Ungdomsforskning

PLUSS Leadership, Epinion & Center for Ungdomsforskning (2013). "Alle unge vil gerne have et godt liv". Sammenfatning af hovedanalyse om unge uden job og uddannelse i hovedstadsregionen, Region Hovedstaden, http://www.cefu.dk/media/369383/sammendrag_analyse_af_unge_uden_job_og_uddannelse.pdf

Runfors, A., (2008). In Dialogue with Devaluation: Young People's Life Choices as Social Positioning Practices, in Olsson, Annika (ed.): *Thinking with Beverly Skeggs*, Stockholm: Centrum för Genusstudier, Stockholm Universitet

Savickas, M.L. (2012). Life Design: A Paradigm for Career Intervention in the 21st Century, *I Journal of Counselling & Development*, vol.90, 13-19

Stokes, H., & Wyn, J. (2007). Constructing identities and making careers: Young people's perspectives on work and learning. *I International Journal of Lifelong Education*, 26(5), 495-511

Thomsen, R. & Skovhus, R. B. (2016). Karrierekompetence i skolen. I Lingås, L.g. & Høsøien, U. (red.): *Utdanningsvalg - identitet og danning*. Oslo: Gyldendal akademisk, 37-56

Uddannelses- og forskningsministeriet. (2013). Om 'studiefremdriftsreform'. <http://ufm.dk/uddannelse-og-institutioner/politiske-indsatsomrader/politiske-indsatser-pa-uddannelsesområdet>

Walther, A. et al. (2006). Learning, Motivation and Participation in Youth Transitions: theoretical perspectives, I Walther, Andreas, Manuela du Bois-Reymond & Andy Biggart (eds.): *Participation in Transition. Motivation of Young Adults in Europe for Learning and Working*, New York: Peter Lang

